

موضوع: آسیب شناسی عدم گرایش والدین به دعا و مناجات

زینب مکرم*^۱

چکیده

با وجود اینکه والدین گرایش خاصی به مذهب دارند، اما گاهی دیده می شود که بعضی از والدین از دعا و مناجات غفلت می کنند. زندگی حقیقت خود را در گرو دعا و مناجات می یابد و فرد با دعا کردن و مناجات کردن به والاترین کمالات می رسد. هدف از این تحقیق آسیب شناسی عدم گرایش والدین به دعا و مناجات است. این تحقیق به روش توصیفی- کتابخانه ای نگاشته شده است. نتایج تحقیق نشان داد ایجاد غفلت بی تفکری نوجوانان، اشاعه ابتذال، فساد و بی بند وباری، ایجاد محدودیت نسبت به گزاره های دینی، تضعیف باورها و اعتقادات دینی، سهل انگاری و قصور والدین نسبت به تربیت دینی فرزندان، بی تفاوتی در برابر ظلم و به وجود آمدن برخورد تند با اعضای خانواده از جمله آسیب های عدم گرایش والدین به دعا و مناجات است.

کلیدواژگان: آسیب شناسی، عدم گرایش، والدین، دعا و مناجات.

^۱ طلبه پایه ۴، سطح ۲، حوزه علمیه خاوران فاطمیه (س) نقده

مقدمه

در رسالت تربیت دینی سؤالات بسیاری فرا روی ما قرار دارد، از جمله این که آیا تربیت دینی واقعاً رسالت خویش را به انجام رسانده است؟ اگر جواب مثبت است پس چرا وضعیت خانواده ها و جوانان ما بیانگر این مهم نیست و چرا ما اثرات تربیت دینی را در سلوک و رفتار آنها نمی بینیم؟ پدیده عدم گرایش به دعا و مناجات در بین والدین یکی از مشکلات مهم جامعه بشری می باشد که همیشه نگرانی هایی را برای رهبران دینی، دینداران و خانواده های دین دار به وجود آورده است و تهدیدهای بزرگی برای خانواده ها به حساب می آید. این پدیده نامبارک مشکل اصلی همیشگی بشر است، حتی تاریخچه کهن دارد و معلوم است که جوامع بشری با آن همیشه درگیر بوده اند. عدم گرایش به دعا و مناجات در سالهای آخر قسمت بزرگی از جهان را فرا گرفته است و مکتب های گوناگونی مانند کمونیسم به وجود آمده است. بدون تردید در وجود خود دین، می توان گفت که هیچ ماده دین گریزی در آن وجود ندارد. اگر والدین به دعا و مناجات ایمان بیاورند، دیگر هرگز از دین فرار نمی کنند، بنابراین، عقل و دل، که دو دلیل اصلی در حیات بشری هستند که تمام کارهای مهم زندگی انسان با این دو چیز به دست می آید به طوری که هر دو در وجود دین هستند و دین همیشه با هر دو دلیل و رکن اصلی باقی مانده است. دین، هم ذهن فرد را تأمین می کند و هم دل آدمی را نشاط می دهد.

در این راستا کتاب ها و مقالاتی نگاشته شده است که عبارتند از: برای مثال ساد ئی (۱۳۷۴) در تحقیقی با عنوان "آسیب شناسی و آسیب پذیری دینی و مذهبی نسل نو" به بررسی عوامل بی رغبتی جوانان به یادگیری مفاهیم دینی در سه نهاد خانواده، نظام آموزشی و جامعه پرداخته است، امین اله جعفری در کتاب آسیب شناسی تربیت دینی، عبدالله امیدی فرد در کتاب نقش دعا در زندگی اجتماعی که در مورد دعا و آسیب های تربیت دینی پرداخته است.

مفهوم آسیب شناسی

آسیب به معنای آفت، بیماری، زخم، عیب و نقص، درد، رنج، زیان و خسارت است. شناخت درد و رنج و خسارت.^۱ در اصطلاح هم به آن دسته از علل و اختلالاتی اطلاق می شود که وجودشان تداوم و حرکت پدیده ای را تهدید می کند و آن را از رسیدن به اهداف و آرمانش باز می دارد و یا از کارایی لازم می اندازد. منظور از آسیب، عللی که باعث مختل شدن دردیدن گفته می شود و بعضی وقت ها به خود مختل شدن، آسیب گفته می شود.^۲ شناخت دردها، کاستی ها، مصیبت ها و آفت های فکری، جنسی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و.. که روح و روان و محیط زندگی جوان را فرا گرفته است، و نیز راه یافتن به ریشه ها و عوامل متنوع آن آسیب شناسی است. منظور از آسیب شناسی، شناسایی آن دسته از عوامل مهم و موثری است که به وجود آمدن و یا تداوم حیات آنها می تواند فرآیند تحقق هر نظام و سیستمی را متوقف و یا به صورت محسوس کند نماید.^۳ شناخت و بررسی ناهنجارها، موانع و محدودیت های موجود در زمینه ایجاد باور و اعتقاد دینی و نیز عدم انطباق رفتار با هنجارها و معیارهای دینی در کل جامعه است.^۴

مفهوم دعا

دعا از ریشه (د ع و) گرفته و در لغت به معنی ندا، خواندن، صدا زدن و به یاری طلبیدن و در اصطلاح اهل شرع، گفتگو کردن با حق تعالی به نحو طلب حاجت و در خواست حل مشکلات از درگاه او و یا به نحو مناجات و یاد صفات جلال و جمال ذات اقدس اوست.^۵ دعا نجوای درونی و احساس نیاز مخلوق به خالق است

و تلاشی برای نزدیک کردن رابطه خود با خداوند است. دعا یعنی رهایی از ضعف های اخلاقی و اعتماد

^۱ محمد، معین، فرهنگ فارسی، انتشارات زرین، چاپ ۳، ج ۱، ۱۳۸۶، ص ۵۸

^۲ حسن، عمید، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، تهران، ج ۱، ۱۳۶۳، ص ۴۴

^۳ حسن، بنیانیان، آسیب شناسی انقلاب اسلامی، دانشگاه صنعت شریف، تهران، ۱۳۷۷. ش، ص ۱۲۸

^۴ غلامعلی، کیومرثی، مبانی و اصول تربیت و تفاوت با تعلیمات دینی، انتشارات مدرسه، چاپ ۴، ۱۳۸۶، ص ۱۹۰

^۵ حسن، عمید، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، چاپ پنجم، ۱۳۶۳، جلد اول، ص ۱۰۰۴

کردن به نیروی برتر و دست برداشتن از اراده ی شخصی و اراده خدا را پیرفتن و اعلام عجز و ناتوانی در مقابل اراده خداوند است.^۱

در اصطلاح فرهنگ و علوم اسلامی دعا، خواندن خدا و خواستن از اوست، اما نه هرگونه خواندن، بلکه خواندنی که با صدق و اخلاص اصرار و الحاح و عجز و التماس توأم باشد. خواندنی که نشانگر نیاز انسان و یا ترس از محیط، ستم‌ستمگران و فشارهای روحی زندگی است. بنابراین بسیاری از اوقات، قطرات اشک دعاکننده، گواه صادقی بر دلدادگی، عشق و پرستش و نیازمندیش به درگاه خداوند است.^۲

وقتی انسان چیزی را از خدا بخواهد و بداند اجابت می‌شود، استعدادهایش شکوفا می‌شود و زمینه برای رشد و ترقی و تکامل انسان فراهم می‌گردد؛ چون دعا خواستن است، طلب کردن است نه خواندن به طور مطلق و وقتی آدمی از قدرتی که علی کل شیء قدیر است چیزی می‌خواهد به دنبال عللی که او در اختیارش قرار داده می‌رود و مطمئن است که خداوند هم کارساز است و مقدمات آن را فراهم می‌سازد.^۳

هر مسلمان و هر انسانی رو به سوی خدا داشته باشد و دل به اجابت دعا بندد و از رحمت الهی دلسرد نگردد. چرا که از روح و رحمت خدا مأیوس نمی‌گردند مگر کافرین که معرفت به مقام الوهیت و فضل و کرم او ندارند.^۴

"وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيَاسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ؛ و از رحمت الهی مأیوس نشوید، همانا کسی جز اهل کفر از رحمت الهی مأیوس نگردد."^۵

دعا کردن برای انسان یک نیاز طبیعی است و آن‌چه دارد از خدا دارد و بدون افاضات او لحظه‌ای باقی نمی‌ماند. در ذات و صفات و افعال به خدا وابسته است، چنین موجود ناتوانی، در حل مشکلات و تأمین نیازهای خود

^۱ محسن، کاشانی، المحجۃ ال بیضاء، چاپخانه طلوع آزادی، انتشارات پیام آزادی، ج ۲، ص ۲۸۲

^۲ عبدالله، امیدی فرد، نقش دعا در زندگی اجتماعی، انتشارات میثم تمار، چاپ دوم، ۱۳۷۸، ص ۱۸

^۳ دکتر عبدالله امیدی فرد، نقش دعا در زندگی اجتماعی، ص ۲۰

^۴ سیده، نصرت امین، تفسیر مخزن العرفان، انتشارات نهضت زنان مسلمان، ۱۳۶۱ش، تهران، ج ۶، ص ۴۱۹

^۵ سوره یوسف، آیه ۸۷

چاره‌ای جز این ندارد که دست نیاز به سوی پروردگار بی‌نیاز دراز کند و از او استمداد نماید دعا از بهترین عبادت‌هاست.^۱

دعا به معنی خواندن و دعا کردن و حاجت خواستن و استمنا است و کمک خواستن، پرستش کردن، تشویق و ترغیب کردن و گاهی مطلق خواندن از آن منظور است. دعا در اصطلاح عبارتست از خواندن خدا و خواستن از اوست، از روی اخلاص و التماس که نشانگر نیاز انسان است.^۲

شهید مطهری به حالت اجباری ارزش چندانی قائل نمی‌شود بلکه به قسم اختیاری آن ارج می‌نهد؛ "انسان در دو حالت ممکن است خدا را بخواند، یکی در وقتی که اسباب و علل از او منقطع شود و دچار سختی و اضطراب گردد و یکی در وقتی که روح خودش اوج بگیرد و خود، خویشتن را از اسباب و علل منقطع کند. در حال اضطراب و انقطاع اسباب، انسان خودبخود به طرف خدا می‌رود، احتیاج به دعوت ندارد. البته این کمال نفس برای انسان نیست، کمال نفس در این است که انسان خودش را به اختیار منقطع سازد و اوج بگیرد."^۳

همچنین می‌فرماید: "اولیاء خدا هیچ چیزی را به اندازه دعا خوش ندارند، همه خواهش‌ها و آرزوهای دل خود را با محبوب واقعی در میان می‌گذارند و بیش از آن اندازه که به مطلوب‌های خود اهمیت دهند به خود این طلب و راز و نیاز اهمیت می‌دهند. هیچ گونه احساس خستگی و ملالت نمی‌کنند."^۴

^۱ عاطفه، زرسازان، مقاله آداب دعا در نیایش‌های انبیاء (علیهم السلام)، نشریه بینات، شماره ۸۷/۳/۵۵، ۲۲.

^۲ احمد، فیومی، المصباح المنیر، قم، انتشارات هجرت، ۱۴۱۴، چ دوم، ذیل ماده دعا

^۳ مرتضی، مطهری، بیست گفتار، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۶۹، ص ۲۲۹

^۴ مرتضی، مطهری، بیست گفتار، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۶۹، ص ۲۴۷

آن طغیان بر جامعه اسلامی و ارزش های آن و عدم گرایش به ارزش ها می شود ارزش هایی که معمولاً در جامعه دینی منشأ و منبع ارزش ها دین است.

۵- تقلید و شخصیت گرایی والدین

یکی دیگر از آسیب های عدم گرایش والدین به دعا و مناجات، می توان به تقلید و شخصیت گرایی والدین اشاره کرد. تقلید کورکورانه، هویتی برای انسان باقی نمی گذارد و چنین انسانی تن به هر کاری می دهد و هر امر ناروایی را مرتکب می شود. پیروی و تقلیدی که شکل سر سپردگی پیدا کند، مفسده های فراوانی در پی دارد و جز تباهی دنیا و آخرت چیزی به دنبال نخواهد داشت.^۱ فقدان باورهای دینی و مذهبی در میان خانواده ها و اهمیت ندادن به مذهب می توان موجب رشد افراد مجرم شده و آمار وقوع جرم را افزایش دهد. بنابراین فرهنگ خانواده باید طوری باشد که والدین بتوانند فرزند خود را با احساس مسئولیت تربیت کنند و خودشان نیز در این زمینه رفتارهای مسئولیت پذیر داشته باشند.^۲

امام علی (ع) کسانی را که دین را بدون فهم و بصیرت فرا می گیرند، مذمت نموده آنان را به چهار پایان چرنده تشبیه می کند که از دایره انسانیت بیرون هستند.^۳

خداوند در مورد پیروی کورکورانه در قرآن کریم می فرماید: "و منهم امیون لا یعلمون الكتاب الا امانی و ان هم الا یظنون؛ و برخی از آنان یعنی عوام جهودان که خواندن و نوشتن نتوانند، از کتاب تورات ندانند، مگر آرزوهای بیهوده و تنها گمان هایی در سر می پرورند."^۴

^۱ خلیل، خلیلیان، حقوق بین المللی اسلامی، انتشارات دفتر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ ۱۱، ۱۳۸۷، ص ۳۸

^۲ محمد، کاوه، آسیب شناسی بیماری های اجتماعی، انتشارات جامعه شناسان، تهران، چاپ ۱، ج ۱، ۱۳۹۱، ص ۷۹

^۳ محمد، دشتی، نهج البلاغه، انتشارات مشهور، قم، چاپ ۱، حکمت ۱۴۷، ۱۳۷۹، ص ۳۸۸

^۴ سوره بقره، آیه ۷۸

۶- تهاجم فرهنگی دشمنان به نهاد خانواده

از دیگر آسیب های عدم گرایش والدین به دعا و مناجات می توان به تهاجم فرهنگی دشمنان به خانواده اشاره کرد. تهاجم فرهنگی دشمن آسیب بیرونی است . بدون شک، تهاجم فرهنگی از واقعیت مسلم جامعه ماست.

۶-۱- پرهیز از خودبیگانگی فرهنگی: یکی از موانع مهم امر تربیت دینی، از خودبیگانگی فرهنگی است که متأسفانه در برخی از کارگزاران نظام آموزشی وجود دارد. ذوق زدگی برخی از افراد مؤثر در مقابل فرهنگ مهاجم غربی و به اصطلاح غرب زدگی این باور را در آنان ایجاد کرده که غرب انسان را خوب تربیت می کند، انسان تربیت شده غرب می تواند الگو قرار گیرد. این یک مصیبت بزرگی است که در نظام فرهنگی جامعه ما به صورت ویروس مهلک وجود دارد.

۶-۲- خودباختگی فرهنگی: نتیجه غرب زدگی و از خودبیگانگی فرهنگی، خودباختگی است. کسانی که از فرهنگ خود بریدند و مجذوب فرهنگ بیگانه شدند، هویت ملی و شخصیت انسانی خویش را هیچ نمی بینند. آنچه را که او ملیت و شخصیت انسانی می پندارد، چیزی جز ذلت و تسلیم پذیری نیست.^۱

راهکارهای گرایش والدین به دعا و مناجات

۱- تبلیغات در رسانه ها و فضاهای مجازی

۲- تشویق و ترغیب والدین به دعا و مناجات

۳- آشنا کردن آنان به دعا

۴- استفاده از روش های غیر مستقیم به جای روش مستقیم

۵- تفهیم و تحلیل مقدم بر منع و جلوگیری، توجه به نقش مهم خانواده

۶- جلب اعتماد والدین و فرزندان

^۱ جعفری، امین اله، آسیب شناسی تربیت دینی، مدرس معارف اسلامی دانشگاه، مردودشت، ۱۳۹۴، ص ۶۷

نتیجه گیری

والدین از کامل بودن در مورد دعا و مناجات برخوردار نبودند و به آن اندازه از آشنایی و عرفان در مورد دعا و مناجات نرسیده اند تا بتوانند با دعا کردن به سعادت جاودانه در خانواده برسند. لغزش کسی که به عنوان ندا دهنده دعا و مناجات در خانواده بیان شده است خطرناک ترین علت ممکن برای والدین است. بر این اساس والدین با توجه به عدم گرایش به دعا آسیب هایی می خورد که نمونه ای از این آسیب ها عبارتند از تضعیف باورهای دینی، گرایش و اشاعه فساد، بی بند و باری قبل از ایجاد آسیب ها در نهاد خانواده باید به گونه ای رفتار شود که والدین گرایش به دعا و مناجات داشته باشند و آسیبی بر خانواده نرسد. در این راستا برای اینکه والدین به دعا و مناجات گرایش پیدا کنند باید راهکارهایی ارائه شود که از جمله آن می توان به تبلیغات در رسانه ها و فضاهای مجازی، تشویق و ترغیب والدین به دعا و مناجات، آشنا کردن آنان به دعا، استفاده از روش های غیر مستقیم به جای روش مستقیم، تفهیم و تحلیل مقدم بر منع و جلوگیری، توجه به نقش مهم خانواده، جلب اعتماد و اینکه این مناجات بهترین اعمالی است که انسان ها می توانند با انجام دادن این مناجات و دعا به سعادت و تکامل برسند.

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- نهج البلاغه
- ۳- اعرافی، علیرضا، (۱۳۸۶)، اهداف تربیت از دیدگاه اسلام، تهران، انتشارات سمت، چاپ نهم.
- ۴- بیانات مقام معظم رهبری، روزنامه جمهوری اسلامی، ۲۲ مرداد ۱۳۷۲
- ۵- بنیانیان، حسن، (۱۳۷۷)، آسیب شناسی انقلاب اسلامی، تهران، دانشگاه صنعت شریف.

- ۶- جوادى آملی ، عبدالله، (۱۳۷۲)، شریعت در آینه معرفت، تهران، انتشارات فرهنگی رجاء.
- ۷- جعفری، امین اله، (۱۳۹۴)، آسیب شناسی تربیت دینی، مرو دشت، مدرس معارف اسلامی دانشگاه، ص ۶۷
- ۸- خلیلیان، خلیل، (۱۳۸۷)، حقوق بین المللی اسلامی، تهران، انتشارات دفتر فرهنگ اسلامی، چاپ ۱۱
- ۹- دشتی، محمد، (۱۳۷۹)، نهج البلاغه، انتشارات مشهور، قم، چاپ ۱، حکمت ۱۴۷
- ۱۰- راغب اصفهانی، حسین، (۱۳۸۸)، مفردات راغب اصفهانی، انتشارات مرتضوی
- ۱۱- ساجدی ، محمود و نمازی، ابوالفضل، (۱۳۸۰)، «میزگرد عوامل تضعیف و تقویت خودباوری فرهنگی و علل گرایش جوانان به فرهنگ غیرخودی»، ماهنامه معرفت، ش ۴۵
- ۱۲- شاکرین، حمیدرضا، (۱۳۸۵)، پرسش ها و پاسخ های دانشجویی ، قم، انتشارات معارف، چ سوم
- ۱۳- عمید، حسن، (۱۳۶۳)، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، تهران، ج ۱
- ۱۴- کاوه، محمد، (۱۳۹۱)، آسیب شناسی بیماری های اجتماعی، انتشارات جامعه شناسان، تهران، چاپ ۱، ج ۱
- ۱۵- کیومرثی، غلامعلی، (۱۳۸۶)، مبانی و اصول تربیت و تفاوت با تعلیمات دینی، انتشارات مدرسه، چاپ ۴
- ۱۶- مجلسی، محمدباقر، (۱۳۷۵)، بحارالانوار، انتشارات اسلامیه، تهران، روایت ۲، باب ۸، ج ۷۷
- ۱۷- محمدی ری شهری، محمد، (۱۳۷۷)، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، قم، دارالحديث، ج ۲
- ۱۸- مطهری، مرتضی، (۱۳۸۷)، مجموعه آثاراستاد شهید مطهری، انتشارات صدرا، قم، ج ۲۳
- ۱۹- معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه در قرارگاه ثارالله، نفوذ و استحاله، تهران، معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه، ۱۳۷۸
- ۲۰- معین، محمد، (۱۳۸۶)، فرهنگ فارسی، انتشارات زرین، چاپ ۳، ج ۱

۲۱- ملکی اصفهانی، مجتبی، (۱۳۷۹)، فرهنگ اصطلاحات اصول، انتشارات ترجمه و نشر المصطفی (ص)، قم

۲۲- موحدنیا، فریدون، (۱۳۸۱)، عوامل گرایش نوجوانان و جوان به فرهنگ بیگانه، انتشارات پژوهش های صدا و سیما، قم